

ŠKODY ZVEROU NA OZ SOBRANCE

Jozef Staško

Oblasť Slánskych vrchov sa nachádza na juhovýchode Slovenska, je paradoxne najzápadnejšou lesnou správou Lesov SR, štátny podnik, najvýchodnejšieho odštepného závodu (OZ) Sobrance a je poznačená medializovanou kauzou „Slánske lesy“, čo malo vplyv aj na nasledujúcu problematiku.

Slánske vrchy tvorí andezitové podložie s veľmi živnými pôdami, ktoré sú veľmi plytké, v dôsledku čoho je táto oblasť často atakovaná vetrovými kalamiťami. Pôvodné porasty duba a buka, s prímiesou cenných listnáčov a hraba sa časom zmenili na takmer čisté bučiny. Obhospodarovatelia lesov, po kalamiťách veľkého rozsahu, sa sústredili na ich spracovanie a ich výchovu prenechali na prírodu samú. Takto sa agresívny buk stal dominantným a v tých časoch aj vyhovoval požiadavkám trhu s drevom na severovýchode Rakúsko-Uhorska, neskôr na juhovýchode Československa a teraz na juhovýchode Slovenska. Obhospodarovatelia lesov neboli nútení venovať svoju pozornosť zalesňovaniu vzniknutých holín po kalamiťách a vzhľadom na dostatok prirodzeného zmladenia buka pravdepodobne nevenovali ani výraznejšiu pozornosť výchove týchto porastov, v dôsledku čoho sa opakuje fenomén vetrových kalamiť v cykle 60 – 80 rokov. V dôsledku kvalitných živných pôd sú porasty v tomto veku mimoriadne vysoké, vzhľadom na nedostatočnú výchovu preštiehnené, s krátkymi korunami. Takýto stav porastov, pri prebierkových zásahoch, ktoré v tomto štádiu porastov už majú aj požadovaný ekonomický efekt, je nedostatočnou prekážkou pre silné veterné smršte, ktoré sa v tejto oblasti periodicky opakujú. Čiastočne sa situácia v týchto porastoch zmenila pri extenzívnom veľkoplošnom hospodárení počas predchádzajúceho režimu, keď dochádzalo po obnovných ťažbách k veľkému podielu umelého zalesňovania, pomerne širokým spektrom hospodárskych drevín, s výrazným zastúpením ihličnanov.

Takto vyzerá jednoduchý lesnícko – historický pohľad na hospodárenie v Slánskych vrchoch niekoľko desaťročí do histórie tejto oblasti. Pre celkový pohľad na pôsobenie populácie raticovej zveri je potrebný aj pohľad na vývoj okolitej poľnohospodárskej krajiny a pôsobenie človeka lovca a poľovníka. Na úpätí Slánskych vrchov sa nachádzajú kvalitné pôdy východoslovenskej nížiny, ktoré sú v horizonte niekoľkých storočí intenzívne obrábané. Až do prvej polovice minulého storočia sa jedná o drobných vlastníkov poľnohospodárskej pôdy s veľmi širokým spektrom výsledných poľnohospodárskych produktov, s využívaním pôdy na pastvu a produkciu sena pre dobytok, čo vytváralo aj dobré podmienky pre raticovú zver žijúcu v Slánskych vrchoch. Po kolektivizácii pôdy dochádza k vytváraniu veľkých poľnohospodárskych podnikov s veľkoplošným pestovaním poľnohospodárskych plodín, s koncentráciou chovu dobytka, čím sa výrazne menia podmienky pre raticovú zver. Ani po roku 1989 sa nemení filozofia poľnohospodárstva, nakoľko drobní vlastníci prenajímajú pôdu, pre plošne takmer identicky pôsobiace poľnohospodárske firmy, kde ale pestovanie jednotlivých plodín riadi jediná zásada, ktorou je lukrativnosť a predajnosť na trhu.

Čo sa týka pôsobenia človeka ako lovca, poľovníka, tak spočiatku sa jedná o uspokojovanie potravinových potrieb ľudí žijúcich v tomto regióne, kde sa ale postupne stáva poľovanie a poľovníctvo výlučne výsadou bohatých vlastníkov lesov a okolitých pozemkov, s cieľavedomým chovom a lovom zveri. V tomto regióne sa výrazne do oblasti poľovníctva zapísali gróf Károly a gróf Forgáč, ktorí boli vlastníkami lesných pozemkov v tomto pohorí. O význame ich vplyvu na poľovníctvo hovorí aj existencia účelových stavieb a zariadení, poľovnícke kaštiele a zámočky, zvernice... V zverniciach sa venovali, mimo chovu pôvodných druhov zveri, aj chovu muflónov a danielov a gróf Forgáč doviezol do svojich revírov jeleniu zver z Marmošskej oblasti v Rumunsku, ktorej genetický vplyv na miestnu populáciu je vidieť dodnes. Po roku 1948 dochádza aj v oblasti poľovníctva k výrazným zmenám, k vzniku takzvaného ľudového poľovníctva, ktorého hlavné zásady a ciele mnohí poznáme z vlastných skúseností. V oblasti Slánskych vrchov, na väčšine lesných pozemkov, v tomto období poľovnícky pôsobili štátne organizácie lesného hospodárstva, v režijných poľovních revíroch. Až začiatkom kauzy „Slánske lesy“, po roku 1989, začína v oblasti poľovníctva obdobie akéhosi bezvládia, mož-

no bezprávia, kedy takmer 14 rokov je táto oblasť poľovnícky cieľavedome neobhospodarovaná. Po ukončení veľkej časti súdneho sporu o lesné pozemky v Slánskych vrchoch, v roku 2014 prechádza veľká časť pozemkov poľovnícky opäť do užívania Lesov SR, štátny podnik, OZ Sobrance. OZ Sobrance začína obhospodarovať PR Slánske lesy I dňa 1.7.2014. Okamžite je obnovený systém cieľavedomého poľovníckeho hospodárenia revíru. Sú obnovené a postavené, poľovnícke zariadenia, soliská, krmoviská, poľovnícke chodníky a posedy a hlavne sa začína s cieľavedomým lovom jelenej zveri poplatkovými poľovníkmi a zamestnancami OZ. V roku 2014 bolo z plánovaných 57 kusov jelenej zveri, ulovených 47 kusov a v roku 2015 je z plánovaných 59 kusov, doposiaľ ulovených 47 kusov, jelenej zveri.

Pre celkové pochopenie problematiky škôd zverou v Slánskych vrchoch bol potrebný obširnejší úvod a charakteristika celého územia. Je takmer isté, že príčinou týchto škôd nie je samotná zver, ale pôsobenie človeka v tejto oblasti a len vyskladaním mozaiky všetkých činností človeka, pochopením ich vzťahov a súvislostí dokážeme vytvoriť algoritmus krokov, ktorými zosúladieme prírodné procesy tak, aby snaha lesníkov o produkciu kvalitnej drevnej suroviny a potreby raticovej zveri boli v rovnováhe.

Prvé príznaky poškodzovania porastov zimným a letným lúpaním a obhryzom, raticovou zverou, boli pozorované na plochách po vetrovej kalamite v roku 1989, v štádiu nárastov. Práve po roku 1989 došlo k spomínaným zmenám v spoločenskom živote, k zmenám vo filozofii hospodárenia v lesoch, k zmenám v poľovníckom hospodárení a práve v tejto oblasti, sa spomínanou kauzou, veľmi nevhodne skombinovali faktory pôsobenia človeka. Kalamitné plochy po kalamite 1989 boli v prevažnej miere obnovené prirodzeným zmladením buka, s minimálnym podielom (pre raticovú zver atraktívnym) umelým zalesňovaním ihličnatých drevín. Okolité poľnohospodárske pozemky ostali buď neobrábané, alebo osiate ekonomicky výhodnými plodinami, na veľkých plochách, čo zase výrazne zmenilo potravinovú štruktúru jelenej zveri. Pri pohľade do rovnorodých bukových porastov je vidieť len opadnuté lístie, bez akéhokoľvek bylinného krytu, čo nepostačuje potravinovým požiadavkám jelenej zveri a mimo prikrmovacieho obdobia je jelenia zver nútená požírať to, čo má k dispozícii, teda kôru stromov. Spoločenstvá čistých a typických bučín sú jednoznačne menej úživné pre prežívajúcu zver a zver následne dlhodobo poškodzuje porasty obhryzom a lúpaním. Prevažne poškodzuje porasty v rastových fázach mladín, ale nie sú zvláštnosťou poškodené porasty v štádiu prebierok.

Uvedenou problematikou sa zaoberal OZ Sobrance, v spolupráci s Oblastnou lesníckou komorou Košice, aj na odbornom seminári v roku 2014. Na seminár boli pozvaní všetci vlastníci a obhospodarovatelia lesov, v pôsobnosti oblastnej lesníckej komory Košice, pracovníci štátnej správy na úseku lesného hospodárstva, zástupcovia TU Zvolen a NLC Zvolen. Ing. Ľubomír Bútora, PhD., z katedry ochrany lesa a poľovníctva TU vo Zvolene, predniesol skúsenosti z výskumov v individuálnej ochrane proti zveri, z výskumných plôch ŠLP Zvolen, ktoré jednoznačne poukazujú na nízku účinnosť chemickej ochrany a preferujú mechanickú ochranu proti zveri.

Najvhodnejším riešením spôsobených škôd je kombinácia viacerých postupov, na rôznych miestach, v rôznom veku porastu. Vzhľadom na nevhodnú štruktúru potravy pre jeleniu zver je potrebné vytypovať niektoré časti porastov, v smeroch potravinovej migrácie zveri, ako ohryzové plochy, na ktorých by bol osobitný režim hospodárenia s prípadným doplnením drevín atraktívnych na ohryz. V porastoch, kde ich stav je už taký, že je potrebná ich rekonštrukcia, nakoľko rozsahom škôd už nedokážu z jestvujúcej početnosti zdravých jedincov nahradiť poškodené, aby bol zabezpečený cieľový počet v poraste, je potrebné navrhnuť ich rekonštrukciu. Najrozsiahljšiu skupinu poškodených porastov tvoria porasty, kde vhodnou individuálnou ochranou zdravých jedincov a vo výchovných zásahoch odstránením poškodených jedincov, je možné dosiahnuť cieľový počet stromov v rubnom veku. V týchto porastoch je vhodné pomiestne zrezať a ponechať celé, už poškodené stromy, prípadne mäkké listnáče, na odlákatie zveri od stojatých zdravých jedincov. V konkrétnych podmienkach LS Slanec je podiel jednotlivých skupín s rôznym hospodárením 5 : 5 : 90 %, z výmery poškodených porastov. Súbežne so zmenou režimu hospodárenia v jednotlivých skupinách je potrebné zabezpečiť dostatočný prísun minerálnych látok inštaláciou dostatočného počtu solísk, ktoré je potrebné umiestňovať do ohryzových plôch a je potrebné zabezpečiť aj dostatočné množstvo prikrmovania zveri v období núdze, druhovo vhodným krmivom, na vhodne vytypovaných lokalitách, mimo ohrozených lokalít. V tomto komplexe opatrení je nevyhnutná aj regulácia početnosti jelenej zveri, pri ktorej je potrebné dodržať hladisko chovnosti, je potrebné odstrániť jedince, ktoré vykazujú znaky dovezenej jelenej zveri z Marmošskej oblasti (evidentne menšie jedince, s výrazne kratšou lebkou) a ak je to možné tak sa zamerať na jedince ktoré sú nositeľmi tohto „zlozvyku“ zveri.

OZ Sobrance sa intenzívne začal zaoberať otázkou ako a čím zabezpečiť individuálnu ochranu zdravých jedincov v menej poškodených častiach porastov. V nedávnej minulosti používaný Polynet, na mechanickú individuálnu ochranu, je pomerne dobrým riešením, ale negatívne do jeho využívania vstúpil prekvapivo ďalší predstaviteľ živočíšnej ríše. V mladších, hustejších porastoch sme objavili veľké množstvá kusov Polynetu, prepletené s rôznym prírodným

materiálom, čo slúžilo ako miesto pre vrhanie diviáčich mláďat. Diviáče inštinktívne zistili dobrú izolačnú vlastnosť Polynetu a využili ho na „výstavbu“ svojich ležovísk.

OZ Sobrance oslovil NLC Zvolen, za účelom stanovenia spôsobu ochrany kmeňov proti obhryzu a lúpaniu zverou. Ing. Slavomír Findo, CSc. vypracoval návrh postupov ochrany bukových porastov proti poškodzovaniu obhryzom a lúpaním jeleňou zverou. Tieto postupy zahrňujú analýzu príčin poškodzovania bučín, problematiku poľovného hospodárenia a metódy individuálnej chemickej a mechanickej ochrany kmeňov. Pôjde predovšetkým o ochranu kmeňov v zrdovinách a tenkých kmeňovinách. Z hľadiska možnosti použitia repelentov treba zdôrazniť, že v súčasnosti na Slovensku nie je registrovaný nijaký prípravok na ochranu kmeňov. Preto pôjde o tzv. overovacie pokusy, ktoré sa zrealizujú na základe povolenia na použitie prípravku na ochranu lesa od Kontrolného a skúšobného ústavu poľnohospodárskeho, na základe požiadavky Lesov SR, š. p., Banská Bystrica v spolupráci s Lesníckou ochrannou službou Národného lesníckeho centra. Na trhu sú v súčasnosti dostupné najmä repelenty Wöbra (Fügel, Nemecko), ktorý sa pokladá tiež za spôsob mechanickej ochrany vzhľadom na vysoký obsah zdršujúcej prímеси a Recervin (L.E.S. CR spol. s r. o.). Prípadne sa do pokusov zahrnú prípravky VBS99 (Dieter Immekus, Nemecko) a Repelak (vývojový ale dlhodobo overovaný prípravok, Fytofarm, s. r. o., Slovensko). Okrem ochrany repelentmi sa do pokusov zahrnie Polynetová sieťovina (Juta Dvůr Králové nad Labem, ČR), ktorá sa vyrába v rôznych veľkostiach a prevedeniach, pričom pôjde hlavne o spôsob jej použitia. Tento materiál sa v lesníctve na Slovensku používa viacero desaťročí, ale spôsob jeho aplikácie na kmene listnatých drevín, nie je vždy správny. Navrhne sa taký dizajn pokusov, aby bolo možné vzájomne štatisticky porovnať účinnosť jednotlivých spôsobov individuálnej ochrany. Okrem účinnosti sa bude hodnotiť prácnosť jednotlivých metód, výhody a nedostatky aplikácie a ekonomická efektívnosť. Súčasťou konečného hodnotenia budú návrhy na použitie jednotlivých metód individuálnej ochrany v špecifických podmienkach bučín, ale aj návrhy súvisiace s manažmentom jelenej, prípadne iných druhov zveri.

Po vyhodnotení predloženého návrhu na OZ Sobrance, bol tento, vzhľadom na jeho vysokú finančnú náročnosť, zatiaľ odmietnutý a OZ Sobrance pristúpil k vyhodnoteniu doposiaľ vykonaných opatrení, vykonaných vo vlastnej réžii. V priebehu necelých dvoch rokov poľovníckeho obhospodarovania lesných pozemkov v Slánskych vrchoch, cieľavedomým pôsobením viacerých lesnícko-poľovníckych opatrení, došlo evidentne k zníženiu škôd zverou na porastoch. K zníženiu škôd prispelo hlavne vhodné manažovanie starostlivosti o zver a lovu zveri. Medzi najhlavnejšie faktory, ktoré prispeli k zníženiu škôd v tak krátkom časovom úseku môžeme jednoznačne zaradiť, mechanickej ochrany Polynetom, zabezpečenie dostatočného množstva solísk, zabezpečenie prikrmovania zveri v období núdze, vhodnou kombináciou krmiva a dostatočnú reguláciu početnosti zveri. Ďalším krokom OZ Sobrance bolo rozdelenie poškodených porastov do uvedených skupín a bude nasledovať špecifický manažment obhospodarovania v jednotlivých skupinách. OZ Sobrance zvažuje využiť návrh NLC, ale na menších plochách, kde bude možné vyhodnotiť účinnosť jednotlivých navrhovaných druhov a spôsobov mechanickej, chemickej, či kombinovanej individuálnej ochrany.

V týchto súvislostiach je potrebné ešte zväziť určitú hranicu podielu prirodzeného zmladenia v bukových porastoch. Je evidentné, že v týchto oblastiach, kde bol historicky dominantný dub, dochádza už k potláčaniu buka agresívnejším hrabom. Možno je na mieste otázka, či by nebolo vhodné zabezpečiť určitý podiel umelej obnovy drevín, ktoré by prispeli k zmene štruktúry drevinového zloženia, čo by malo v konečnom dôsledku aj vplyv na potravinovú štruktúru jelenej zveri.

Je nesporné, že k spôsobeniu škôd zverou v Slánskych lesoch najviac prispel človek, vlastník, obhospodarovateľ lesných a okolitých poľnohospodárskych pozemkov a je nesporné, že len tento človek môže zabezpečiť únosnú mieru týchto škôd, aby nedochádzalo k narušovaniu prirodzenej rovnováhy medzi lesným ekosystémom, ostatnými pozemkami a potrebami človeka, ktorý je vlastníkom, užívateľom, obhospodarovateľom, poľovníkom, ochranárom, konzumentom...

Ing. Jozef Staško

Lesy SR, š. p., OZ Sobrance, Kúpeľská 69, 073 01 Sobrance, e-mail: Jozef.Stasko@lesy.sk